

M. G. Žarkova,⁵ francouzské historiografii VŘSR práce N. V. Naumova.⁶ Jmenované monografie analyzují především genealogii mýtů o VŘSR v západní historiografii a koncepci výlučnosti VŘSR jako specificky ruského jevu, který není podmíněn obecnými historickými zákony. Speciálně deformacím Leninovy teorie agrární otázky, agrárního programu revoluce a jeho realizace je věnována práce V. A. Porického.⁷

Zvláštní pozornost zaměřuje západní historiografie také na sovětskou národnostní politiku. Analýze amerických koncepcí národnostní politiky v prvních letech sovětské moci se věnovala I. S. Zenuškina,⁸ G. S. Marcul' publikoval práci zaměřenou na kritiku hlavních směrů (opět zejména amerických) antisovětských pojetí národnostní politiky KSSS v celém sovětském období.⁹

Záměrná zkresení v pojetí průběhu II. světové války a úlohy SSSR v ní v historiografii angloamerické, francouzské i západoněmecké rozebírá kolektivní práce vojenských historiků pod vedením V. A. Sekistova.¹⁰ Konečně deformacím pojetí sociálně politického vývoje sovětské společnosti, ekonomické politiky a ideologické práce KSSS v poválečném období jsou věnovány práce N. P. Mikešina¹¹ a kolektivu pracovníků charkovské univerzity pod vedením N. I. Sazonova.¹²

V současné sovětské historiografii jsme tedy svědky stále se rozvíjející a nesporně velmi přínosné tendence ukázat čtenáři co neširší a nehlouběji deformace ve výkladech vývoje sovětské společnosti v západní sovětologii. Přitom je třeba podotknout že se badatelé neomezují na pouhé výčty nesprávností, deformací a výmyslů, nýbrž že se snaží vymezit okruhy problémů, na něž se západní sovětologové nejvíce zaměřují a současně se snaží odkrýt principy a příčiny zmíněných deformací, objasnit scestnost celých myšlenkových postupů a názorových systémů, z nichž pak jednotlivé nesprávnosti a deformace pramení.

Vladimír Goněc

Ondrej R. Halaga, *Košice—Balt. Výroba a obchod v styku východoslovenských miest s Pruskom 1275—1526, část 1.* Košice 1975, stran 325.

Po celé řadě dílčích studií a článků publikovaných v našem i zahraničním odborném tisku přistoupil Ondrej Halaga k monografickému zpracování náročného a dosud málo probádaného tématu, jímž je vývoj vzájemných obchodních styků východoslovenských a pruských měst, reprezentovaných především Košicemi a Toruní. Autorův záměr ukázat hospodářskou aktivitu východoslovenských měst ve středověku a jejich postavení v systému evropského dálkového obchodu od konce 13. do počátku 16. století mohl však být úspěšně realizován jedině ve spojitosti s důkladným přezkoumáním celé obchodní spojnice mezi východním Slovenskem a Pruskem, respektive i obchodních kontaktů pruských měst s ostatní Evropou. Proto patří k základním pozitivům Halagovy monografie její široký, možno říci evropský, teritoriální rámeček.

Halagova kniha je rozdělena do tří částí, které svými chronologickými mezníky odpovídají třem základním fázím ve vývoji obchodních styků slovenských měst s Pruskem. Čtvrtá část publikace, obsahující základní dokumenty, jmenný a místní rejstřík, bude vydána samostatně. Rozsah pramenné základny je adekvátní velkorysé koncepci Halagovy monografie. Autor přináší na str. 12—16 podrobný soupis vydaných archiválií, ale v mnohem větší míře se opírá o vlastní dlouholetý výzkum

⁵ M. G. Žarkov, *Protiv buržuaznyh falsifikacij istorii Oktjabrja*. Minsk, BGU 1975, 127 s.

⁶ N. V. Naumov, *Velikaja Oktjabrskaja socialističeskaja revolucija vo francuzskoj buržuaznoj istoriografii*. Moskva, Mysl 1975, 191 s.

⁷ V. A. Porickij, *Leninskij dekret o zemle i jeho buržuaznyje kritiki*. Moskva, Mysl 1975, 125 s.

⁸ I. S. Zenuškina, *Sovetskaja nacional'naja politika i buržuaznyje istoriki*. Moskva, Mysl 1971, 284 s.

⁹ G. S. Marcul', *Toržestvo leninskoj nacional'noj politiki i jeje buržuaznyje fal'sifikatory*. Minsk, Belarus' 1975, 160 s.

¹⁰ *Bošaja lož' o vojně*. Moskva, Vozženizdat 1971, 366 s.

¹¹ N. P. Mikešin, *Istorija protiv antiistorii*. Moskva, Politizdat 1973, 173 s.

¹² *Kritika antimarksistskich vzgljadov vo voprosam social'no-političeskogo razvitiija sovetskogo obščestva*. Char'kov, izd. Char'kovskogo universiteta 1972, 161 s.

jak ve slovenských, tak také v četných zahraničních archívech (jejich přehled je uveden na str. 11).

První část je chronologicky vymezena léty 1275–1312. V sedmdesátých letech 13. století totiž autor spatřuje významný předěl v ekonomickém vývoji středověké Evropy (flanderské soukenictví a obchod se dostávají pod kontrolu Hansy a export textilu směřuje na Balt) i Slovenska (zesílení procesu vzniku měst a trhů). Naproti tomu rok 1322, kdy byly v bitvě u Rozhanovců definitivně poraženy mocenské aspirace Abovců, upevněna autorita ústřední moci i právní jistota měst a kdy v Prusku došlo na sklonku prvního desetiletí (1308–1309) k ovládnutí Gdaňska a Pomoří křižáky a v souvislosti s tím i k markantnímu vzrůstu hospodářského a obchodního významu Toruně, považuje Halaga za předěl oddělující počáteční fázi vzájemného obchodního kontaktu od období jeho největšího rozkvětu ve 14. a 15. století.

Při zkoumání obchodních styků východoslovenských a pruských měst se O. Halaga nevyhýbá ani otázkám celkového stavu hospodářského rozvoje obou partnerů, jejich produkčních možností a kontaktů s ostatní Evropou. Prusko představuje jako jednu z oblastí, jejímž prostřednictvím byl veden dálkový obchod mezi východní a západní Evropou, a to vlastně již od 30. let 13. století, kdy vznikla významná města jako Toruň, Elbląg a Chełmno, od 70. let téhož století pevně spjatá s městy hanzovními, jak ukazují četné doklady o jejich obchodní aktivitě. Přitom tato pruská města sledovala hanzovní politiku vždy s jistou rezervou, oprávněně svůj obchod značnou měrou o styk s Polskem, Uhrami, Slezskem a Litvou.

Na slovenském území projevovali cizí kupci, ať již polští nebo pruští, největší zájem o kvalitní měděnou a železnou rudu. V souvislosti s hodnocením předpokladů zapojení východního Slovenska do dálkového obchodu koncem 13. století rozbíral autor podrobně produkční možnosti této oblasti a podstatně zkorigoval představy starší německé a maďarské historiografie o úloze německých kolonistů v báňském podnikání. Zevrubně poukázal na tzv. slovanskou etapu ve vývoji slovenského hornictví a hutnictví a dospěl k závěru, že cizí, převážně němečtí kolonisté se jen začleňovali do již existujícího systému dobývání a tavení rud. Za nejrevolučnější moment, který od 70. let 13. století počal pozitivně působit na rozmach tohoto podnikání, nepovažuje autor (jak se dříve zdůrazňovalo) nové technologické postupy, nýbrž libertas hospitum, jímž noví příchozí nejvíce přispěli k rozkladu přežilé organizační struktury služebných osad. Podle Halagova názoru to byli právě auridatores, kdo pomáhali rozrušit systém naturalního hospodářství. Autor přitom spojuje snad až příliš těsně otázku svobody prodeje kovů s procesem forifikace východního Slovenska a klade vrchol formování trhů v této oblasti (v desetiletí 1270–1280) do příčinné souvislosti s báňskou konjunkturou způsobenou růstem poptávky po kovech a kovových výrobcích.

Počátky uhersko-pruského obchodu v období před anjouovskou stabilizací sleduje O. R. Halaga v souvislostech se změnami v obchodních stycích v celé Evropě. Právě v 70. letech 13. století klesá význam champagnských trhů a pruská města těží jak z hanzovního obchodu, tak také z vojenské politiky řádu a jeho rostoucích nároků na zabezpečování potravin a surovin. Udělení práva skladu Krakovu v roce 1306 od Vladislava Lokýtky bylo sice namířeno proti východoslovenským městům stojícím na straně jeho politického odpůrce, ale neznamenalo zpočátku žádný zásadní zásah do obchodních styků. Na tomto místě je třeba poznamenat, že O. Halaga musel vynaložit hodně úsilí na to, aby ukázal pozice Krakova v tehdejší síti dálkového obchodu v adekvátním světle. Starší badatelé totiž často přeceňovali význam Krakova a jeho skladu ve 14. století, přenášeje do tohoto období poznatky o krakovském obchodě pozdějších století. Přitom však nepřiznávali „uherské“ složce tohoto obchodu ten význam, který vskutku pro krakovský trh, a to ještě ve druhé polovině 17. století, kdy již význam města jako tržního centra dávno poklesl, opravdu měla. Monopolní postavení Krakova totiž nerespektovala ani tehdy ani v obdobích pozdějších mnohá polská města, a zejména Sącz působil prakticky po celé feudální období jako před-sunutá základna uherského exportu. Tato Halagova zjištění jsou platná i pro období pozdější (16. a 17. století) a také pro jiná slovenská města. Přes Krakov se do Pruska dostávala hlavně slovenská měď, vyvážel se i vosk, víno a dobytek, kdežto předmětem importu byl v prvé řadě textil, drahá západoevropská sukna, olovo, mořské ryby atd.

V první části knihy Košice–Balt shrnul O. Halaga také veškeré poznatky o technických podmínkách dálkového obchodu, a to jak obchodu pozemního, tak i po vodě.

Cenné jsou jeho postřehy o typologii plavidel a kupeckých vozů i o síti obchodních cest spojujících Košice a další slovenská města s Polskem, Slezskem a Pruskem.

Druhá část Halagovy knihy počíná rokem 1312 a končí rokem 1495. Obsahuje výklad sledované problematiky v období největšího rozkvětu obchodu mezi Košicemi a průpadem moci řádu i poklesem ekonomického významu Toruně. Autor v této části podrobně analyzuje zvykové kořeny skladového práva a poukazuje na reálnou praxi, v níž existující obchodní privilegia jednotlivých měst byla vždy respektována v závislosti na momentálním poměru sil. Na sklonku 15. století, po období, v němž košičtí kupci nepochybně těžili z rozporů mezi Krakovem a pruskými městy (v roce 1394 byl mezi Košicemi a Krakovem uzavřen pakt), došlo ovšem v těchto obchodních kontaktech k rozhodujícímu obratu, jehož příčinou nebyl pouze pokles baňské produkce na Slovensku, ale také posun v celém evropském obchodě, probíhající právě na přelomu 15. a 16. století.

Zvláštní pozornost věnoval v této části autor exportu slovenské mědi, která byla bezesporu jedním z nejdůležitějších obchodních artiklů až do dvacátých let 17. století, kdy ovšem již Košice stály stranou tohoto obchodu. Jako velice vyhledávané zboží byla slovenská měď podstatnou složkou toruňského exportu ve 14. století (25–30 %), podobně jako vosk, jehož původ však lze sledovat jen s obtížemi, neboť byl často v polských městech přetavován. Nicméně tradice vývozu vosku ze Slovenska do Polska, Slezska i Pruska a v pozdějších obdobích i do Vídně jsou značné. O Halaga nenechává stranou ani export drahých kovů, pro nějž ovšem s ohledem na jeho nelegální charakter není dostatek písemných pramenů. Autor se pokusil přiblížit čtenáři rozměry tohoto obchodu alespoň na podkladě korespondence Hildebranda Veckinchusena s jeho gdaňským faktorem Gerwinem Marschede (str. 212), z níž je patrné, že proud slovenského stříbra směřoval asi přes Prusko do Lübecku a Brugg. Vývoz železa nehrál pravděpodobně velkou roli a v exportu Pruska na přelomu 60. a 70. let 14. století dosahoval objemu asi 3,3 %. Jistý význam pro obchod mezi slovenskými městy a Pruskem měly ještě kůže a kožešiny. V importu hrál bezesporu prim textil a textilní výrobky. Ve 14. století bylo Slovensko dobrým odbytištěm pro flanderská sukna a toruňští obchodníci Jan Holczede a Albert Reber byli v 90. letech dokonce majiteli nemovitostí v Košicích, kde obchodovali s textilem. Importované látky vůbec hrály v obchodě východoslovenských měst značnou roli. O Halaga ovšem na druhé straně nepodceňuje jejich vlastní řemeslnou produkci a přináší množství dokladů o textilních výrobcích slovenských měst prodáváných v zahraničí jako předmět masové spotřeby. Košičtí kupci prodávali textil v Toruni, košický loden a barchet, bardějovské plátno a později i levočské (spišské) sukno byly občas importovány do Pruska, Polska a posléze hlavně do Sedmihradska.

Ve třetí části monografie Košice—Balt, nazvané Na cetě k monopolu a meziobchodu (1490—1526), ukazuje autor, jak pro východoslovenská města ztrácelo Prusko po úpádku Toruně a jejich dálkových spojů svou někdejší přitažlivost a jak se Košice zvolna orientují směrem na západ a jih, kdežto sever ztrácí na svém původním významu. Tento složitý proces zkoumá autor prostřednictvím původu nových košických měšťanů i prostřednictvím výše třicátkového cla a podílu košického obchodu, resp. košických kupců na něm. Nástupcem velkých kapitálových investic a kapitálově silných obchodních a podnikatelských domů se v tomto období změnila i sama povaha a struktura obchodní činnosti — např. ve vývozu kovů ze Slovenska to byla společnost Thurzů a Fuggerů, která měla paralyzovat vliv existujících překážek, jež se ve středověku dálkovému obchodu stavěly do cesty.

Monografie Ondreje Halagy Košice—Balt patří nesporně k základním syntézám tohoto druhu, a to nejen v historiografii slovenské. Její autor přesvědčivě dokázal, že východní Slovensko a jeho města nebyly ve středověku jen ekonomicky pasivním, tranzitním prostorem, zprostředkovatelem výměny tovaru mezi „průmyslovým“ západem a „agrárním“ východem Evropy, ale organickým článkem složitého a dosud namnoze nepoznaného řetězu vzájemných hospodářských styků a že svou produkci i obchodem v něm zaujímaly čestné místo. Velice perspektivní se jeví i Halagův metodický přístup — zkoumání obchodních kontaktů v těsné spojitosti s řemeslnou a zemědělskou produkcí Slovenska.